

**Sandel Michael J. Spravedlnost: co je správné dělat.
Praha: Karolinum, 2015, 303 s.**

Právo a spravedlnost nejsou totéž. Současně spolu, jak cítí právníci i právní laici, *nějak* souvisí. Ale jak? A co vlastně spravedlností rozumět? Tomu se i přes zřetelnou souvislost práva a spravedlnosti na právnických fakultách věnuje překvapivě málo času. Ostatně, i studijní programy se jmenují spíš „Právo a právní věda“ než „Právo a spravedlnost“. Spravedlnosti i po odstudování řady fakultních let zkrátka máme tendenci rozumět spíš intuitivně, aniž bychom dokázali přesvědčivě vysvětlit, co za ni považujeme a co nás k tomu vede. O to významnější se jeví recenzovaná kniha harvardského profesora práva *Michaela Sandela*, jejímž ústředním tématem je právě spravedlnost.

Hlavní výzva stojící před každým autorem, který se rozhodne napsat knihu o tak „nekonečném“ tématu, jakým bezesporu spravedlnost je, může být shrnuta do čtyř slov: neutopit se v něm. Druhou výzvou pak je neutopit v tématu svého čtenáře, respektive neunudit ho k smrti nekonečným proudem pojetí spravedlnosti v dlouhých právních dějinách. Harvardskému profesoru slouží ke cti, že oběma výzvám dostál, a to nadstandardně.

Jelikož si je Sandel vědom náročnosti svého tématu, snaží se debatu o spravedlnosti především zpřehlednit, respektive připravit pro ni půdu. Popisuje tři základní přístupy ke spravedlnosti a ty postupně představuje a nechává vůči sobě navzájem formulovat nejvýznamnější námitky. Odlišuje je podle toho, podle čeho přistupují k distribuci společenských statků. Spravedlivá společnost distribuuje své statky – hmotné bohatství, práva a povinnosti, úřady a vyznamenání – spravedlivým způsobem, tj. dává každému to, co jeho jest. Každý ze tří přístupů ke spravedlnosti odpovídá odlišně na to, komu má být co dáno proto, abychom žili ve spravedlivé společnosti. Utilitarismus tvrdí, že spravedlivá společnost maximalizuje prospěch co největšího množství lidí. Proto ve známém případě britských námořníků, kteří tváří tvář smrti hladem snědli nejslabšího člena posádky, souhlasí s jejich postupem. Podobně tak souhlasí s mučením teroristů podezřelých z nastražení bomby, která může usmrtit mnoho lidí, nebo s nekřesťanským divadlem v antickém Koloseu, kde lvi trhají bezbranné křesťany k velké radosti početného publika. Oproti tomu liberální přístup namísto celkového prospěchu co největšího počtu lidí sleduje svobodu – tvrdí, že některá práva je třeba dodržet i bez ohledu na jejich společenské dopady. Zastává koncepci univerzálních práv, odpovědnosti za sebe a svůj život, představu, že vlastníme sami sebe, své tělo i život – a proto můžeme svobodně rozhodnout o tom, že prodáme jednu ze svých ledvin, zaplatit náhradní matce za to, že nám odnese dítě, či prodat své tělo kanibalovi. Liberálové tvrdí, že svobodný trh dokáže nastavit spravedlivou distribuci, regulovat trh je proto nespravedlivé, protože to omezuje svobodu volby každého jednotlivce.

Koncepce spravedlnosti založené na ctnosti souhlasí s liberály v tom, že prospěch většiny lidí nemá být jediným důležitým kritériem, nesouhlasí ovšem s tím, že trh dokáže spravedlivě rozdělit společenské statky. Mnoho rozhodnutí učiněných v prostředí „svobodné“ tržní společnosti není totiž zdaleka tak svobodných, jak se může zdát (např. přihlášení se do profesionální armády, do které se disproporčně často hlásí lidé z nižších sociálních vrstev oproti lidem z bohatších rodin) a některá jednání degradují tím, že je možné si je koupit (třeba právě službu v armádě či porotě u soudu – která zatím zůstává povinností, kterou nelze koupit). Koncepce spravedlnosti založené na ctnosti proto zdůrazňují, že je třeba každému dát to, co si morálně zaslouží, tj. distribuovat společenské statky tak, aby distribuce odměňovala či posilovala ctnostný život, aby prosazovala kvality dobrého života. Nevyhýbá se proto nutnosti stanovit náležitosti toho, co daná společnost považuje za dobré, věří, že bez toho není možné určit, co je a co není spravedlivé. Pokud nestanovíme smysl univerzity, těžko můžeme

určit, komu dát stipendium a zda není nespravedlivé přijmout ty, kteří nabídnou nejvíce peněz. Podobně tak nemůžeme určit náležitosti dobré ústavy, pokud si předtím nestanovíme náležitosti dobrého života, který má ústava chránit a podporovat. Řada nejpálčivějších témat spravedlnosti a lidských práv zkrátka nemůže být vyřešena bez toho, abychom se obsahově zabývali kontroverzními etickými otázkami, jakkoli je to často mimořádně obtížné.

Sandelovi se daří prezentovat pojetí spravedlnosti jednotlivých filosofů jako dobrodružství, které s ním čtenář postupně objevuje a uvědomuje si jejich dopady na jednotlivé oblasti lidského života i života společnosti, a platí to do značné míry i u autorů, které čtenář vlastně už zná. *Sandel* totiž není nijak inovativní v tom, komu se ve své knize věnuje – postupně představuje teorie spravedlnosti klasických autorů od *Aristotela* přes *Benthama* a *Kanta* až po *Rawlse*.

Značný vliv na to má obdivuhodná *Sandelova* schopnost pracovat s příklady. Autor si úzkostlivě dává pozor, aby popisované teorie vysvětloval na konkrétních příkladech. Neustále má zkrátka na mysli čtenáře své knihy, kterého nechce po cestě ztratit. Navíc nikoli čtenáře jakéhokoli, ale čtenáře na prahu 21. století, který věru žije jinými tématy i příklady než političtí a morální filosofové, jejichž díla *Sandel* rozebírá. Vedle dobových příkladů jednotlivých autorů proto přidává celé nové patro příkladů, které jednotlivé teorie přenáší do současnosti. Kantovo pojetí morálky vysvětluje na *Clintonovu* skandálu s *Monikou Lewinsky*, kritiku utilitarismu na rozdíl mezi *Simpsonovými* a *Shakespearem*, *Aristotelovu* spravedlnost na příkladu texaské roztleskávačky na vozíku, kterou pro její handicap vyřadili z oficiálního cheerleaderovského týmu její školy. Při hledání spravedlnosti si pomáhá i dialogem z filmu *Woodyho Allana*, osudem basketbalisty *Michaela Jordana* či knížkou *A. Milneho Medvídek Pú*. Nejde mu přitom o senzacnost, ale o to ukázat, že „dávné“ úvahy kanonických autorů bezprostředně souvisí s naším současným životem a způsobem, jak vnímáme a uspořádáváme naši společnost.

Představy o tom, jak vypadá spravedlivá společnost, mají lidé tendenci brát velmi osobně, a tudíž není vůbec složité se jich dotknout či je dokonce urazit. *Sandel* si toho je vědom a počíná si citlivě, byť se nevyhýbá ani kontroverzním tématům. Dokonce právě naopak – právě kontroverzní témata poměrně obšírně rozebírá, protože si je vědom, že právě na nich se často ukazuje to nejdůležitější. Jednotlivá pojetí spravedlnosti proto testuje příklady legalizace prostituce, stejnopohlavních manželství, afirmativní akcí, náhradním mateřstvím, obchodováním s lidskými orgány, mučením teroristů i příkladem kanibalismu.

Představu o autorově stylu i způsobu uvažování mohli čtenáři získat ze série přednášek dostupných na justiceharvard.org. Podobně jako tento svůj online dostupný kurz, ani svoji knihu *Sandel* nezačíná přehledem dostupných teorií spravedlnosti, ale konkrétním, dobře srozumitelným a emoce vzbuzujícím příkladem – v knize se jedná o šponování cen v čase přírodní katastrofy. Je spravedlivé, že obchodníci několikanásobně zvýší ceny, když o jejich služby v čase nouze mají lidé zvýšený zájem? Autor má dar psát i mluvit srozumitelně, poutaně, věcně a nerozvláčně. V jednom ze svých románů říká *Karel Čapek* ústy jedné ze svých postav, že kdybychom zjednodušili některým lidem slovník, neměli by co říci. Že je zvláštní, „*jak se z velkých slov dají snadno dělat velké myšlenky*“.¹ To naštěstí věru není problém

¹ ČAPEK, Karel. *Život a dílo skladatele Foltýna*. Praha: Československý spisovatel, 1989. Širší citát o skladateli Foltýnovi zní takto: „*Nebo žvanil o umění; osvojil si asi tučet velkých slov, jako je intuice, podvědomí, prapodstata a já nevím co ještě, a teď toho měl plnou hlavu. Zvláštní, jak se z velkých slov dají snadno dělat velké myšlenky! Zjednodušte některým lidem slovník, a nebudou vůbec mít co říci. Když slyším nebo čtu takové tlachy o duchovní krystalizaci, tvarovém předpodstatnění, tvůrčí syntéze nebo jak se tomu říká, dělá se mi špatně. Můj ty bože, lidi, myslím si, strčit vám nos do organické chemie (a to ještě nemluví o matematice), to by se vám potom těžko psalo!*“

Michaela Sandela, což je třeba ocenit o to víc, že velké téma spravedlnosti k velkým slovům vyloženě svádí. V přednáškách se *Sandel* věnuje tématům, která zpracovává ve své knize, a jejich pojetí dobře odpovídá i autorovu stylu psaní. Jako by se potvrdilo, že řada z těch nejlepších právnických knih vznikala původně jako soupis přednášek, případně na základě přednášek autora – podobně jako *Fullerova Morálka práva* a snad prý i *Hartův Pojem práva*.

Sympatické na *Sandelově* knize také je, že se harvardský profesor neschovává jen za ostatní autory, že po dvou stovkách stránek, na kterých rozebírá zejména myšlenky jiných autorů, „nezůstane (mlčícím) filosofem“, ale nabídne syntézu představených koncepcí a jasně se přihlásí ke konkrétnímu pojetí spravedlnosti. Neskončí tedy u všeobecného relativismu či skeptického konstatování, že pojetí spravedlnosti je mnoho a není možné mezi nimi vybrat. Samotný závěr, ve kterém naznačuje, jaké konkrétní kroky povedou k lepšímu prosazení pojetí spravedlnosti založeném na ctnosti, které považuje za nejperspektivnější pro současný svět, zůstává sice poněkud stručným a jen částečně uspokojivým, nicméně přesto zřetelným vykročením konkrétním směrem. Je proto nepochybně potěšující, že se *Sandelova* kniha dočkala po šesti letech českého vydání, což snad usnadní její cestu do kánonu děl, se kterými by se neměl minout žádný student právnické fakulty.

Michal Urban*

**Martin Denis – Morsa Marc – Gosseries Philippe a kol.
Droit du travail européen – Questions spéciales, 1re édition.
Bruxelles: Larcier, 2015, 880 s.**

V roce 2015 byla v nakladatelství Larcier vydána publikace s názvem *Droit du travail européen – Questions spéciales* (Evropské pracovní právo – zvláštní otázky). Toto poměrně rozsáhlé dílo s celkovým počtem 880 stran bylo zpracováno kolektivem mladých právníků pod vedením *Denise Martina* – člena právní služby Evropské komise a vyučujícího na Katolické univerzitě v Lovani, *Marca Morsy* – poradce a právníka působícího v belgické státní službě v oblasti sociálního zabezpečení a *Philippa Gosseriese* – emeritního poradce Kasačního soudu Belgie a profesora na Katolické univerzitě v Lovani.

Na rozdíl od převážné většiny literatury věnované pracovnímu právu EU, která se zaměřuje na unijní pracovní právo v celém jeho rozsahu, jsou předmětem této publikace pouze některé vybrané oblasti pracovního práva upravené na unijní úrovni. Autorům jednotlivých částí tak byl poskytnut dostatek prostoru pro rozbor aktuálních problémů pracovního práva EU. Kromě unijního práva a relevantní judikatury Soudního dvora EU ve zvolených oblastech se autoři jednotlivých částí zaměřují na implementaci vybraných předpisů sekundárního práva EU do belgického právního řádu.

Publikace je rozdělena do deseti částí, které podávají rozbor vybraných problémů pracovního práva upravených na unijní úrovni. Jednotlivé části jsou dále rozděleny do tematických kapitol a kratších podkapitol, což čtenáři umožňuje lépe se zorientovat v poměrně rozsáhlém a na první pohled poněkud nepřehledném textu.

* JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D., Katedra politikologie a sociologie Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Tato recenze vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově (PRVOUK), P 04, řešeném na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. E-mail: urbanm@prf.cuni.cz.